

SEJALEC V NOČI
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Dramatska prisposoba v petih dejanjih.

Osebe:

Boro, knez Damjanovine
Slava, njegova hči
Damjanka, njegova mati
Dorán, predstojnik starešin
Pero, njegov vnuk, pastir
Miro, }
Voje, } oskrbniki posameznih pokrajin
Zmago, }
Mara, }
Boža, } hčerke oskrbnikov
Bara, }
Bedrih, }
Romo, }
Šolnov, } sosedni knezi
Ahmet, }
Doris, }
Toroš, }
Tujec, }
Sibila. }
Borov služabnik.
Starešine, pastirji, izgnanci, jetniki, oskrbniki, ljudstvo.

I.

Lepa, pomladna pokrajina, vsa cveteča z novo razoranimi njivami in travniki. Sončno in jasno je. Ptičje petje se od časa do časa oglašča. Spredaj vhod v dvorec. Zdaj pred njivami in travniki pot.

1. prizor.

Slava, Mara, Boža, Bara potem Pero.

Slava, Mara, Boža in Bara (plešejo kolo in pojejo zraven primerno pesem.)

Pero (pride čez nekaj časa po poti in jih opazuje, ko so nehale): Lepo plešete, devojčice, a škoda, da kar same!

Slava: Štiri smo!

Mara: Dosti je za kolo.

Boža: Kdo naj bo še z nami?

Bara: Kdo? Prav res!

Pero: Kdo? Nekdo, ki ni devojka.

Slava: Majka?

Mara: Teta?

Boža: Stara mati?

Bara: Ali pa prababica, celo? (Vse se smejejo veselo, a ne prezirljivo ali pravznetno.)

Pero: Nekdo, ki sploh ni ženska.

Slava: Moški, toraj?

Pero: Kaj pa drugega! Šele takrat smo ljudje, kadar smo oboji skupaj.

Slava: Tedaj pa stopi bliže!

Mara: Frida k nam!

Boža: In pleši z nami.

Bara: Vodi kolo, ako znaš!

Pero: Ne vem, če smem.

Slava: Zakaj pa ne bi smel?

Mara: Zares, zakaj?

Pero: Za nas je prostor tam na travnikih in njivah, v gozdovih in planinah. Tu je knežji dvorec.

Slava: Kaj potem?

Boža: Saj so odprta vrata.

Pastir: Marsikje sem videl jih odprta pa vendar nisem upal prestopiti praga.

Slava: Zakaj ne?

Bara: Zakaj?

Pero: Pogledajte me in to obleko! Tak naj hodim v knežje hiše? Tak sem za med čredo ne za kam drugam. Pa pojdite ve z mano!

Slava: Kam?

Pero: Na pašnik k mojim ovcam.

Mara: K ovcam?

Boža: K belim?

Bara: K jarčkom?

Pero: In kozličem! Vsi so kakor družina in jaz kot knez med njimi. Jaz varujem jih volka, one mi dajejo življenje. Rodna zemlja pa nas vse redi in hrani. Cvetljice v poljih ~~so najlepše našemu pogledu in pesem ptičic je najslajša godba za uho.~~ Nad nami pa nebo, visoko, kakor ni nobene cerkve in palače! Tam gori on, ki daje vse, ki je vse dal in bo še dal in ki nas ljubi, kakor oče svojo rodno dečo.

Slava: To mora biti pa lepo!

Mara: Lepo!

Pero: Pojdite z menoj.

Slava: Pojdemo, če z nami prej zaplešeš kolo.

Vse: Pojdi! Pleši, pleši! (Hitijo ponj na pot in ga privedejo ter zaplešjo z njim kolo.)

2. prizor.

Prejšnji, Doran.

Doran (je prišel po poti in opazuje ples.)

Pero (vodi kolo tako, da pridejo na pot in po poti odhite v plesu.)

3. prizor.

Doran brez Pera, Slave, Mare, Bože in Bare potem Hostis *lujic*.

Doran (gleda nekaj časa za njimi potem hoče oditi pa ga sreča Hostis *lujic*)

Hostis: Moreš mi povedati, prijatelj, kmet, kje je tu knežji dvorec?

Doran (pokaže): Tam.

Hostis: Kako si kratkih besedi! Človek, ki prihaja kam kot tujec je navajen, da se ga v naprej pozdravi, ti pa...

Doran: Jaz pa ne rečem nič, kaj ne?

Hostis: Tako je in se čudim. Pravili so mi, da biva tukaj prav prijazno ljudstvo, kulturno sicer ne posebno kaj, a tujcem prav postrežljivo in uslužno.

Doran: Dobro poučen si, tujec, ali le na pol. Biva tu prijazen, brihten rod, ki mu je vcepila kultura veliko napako, da namreč precenjuje tujca in se pred njim ponižuje sam.

Hostis: Na tebi ne opažam te slabosti. Ti niti vljuden nisi, kaj šele ponižen!

Doran: Jaz mislim, da je tako prav, da naj pozdravi vedno tujec, ki prihaja kam, najprvo. To kmečkica je olika. Ozdraviti mu pa je vsakemu dolžnost. Tako sem mislil, da boš tudi ti pozdravil, pa sem se varal nad gospodo, tujo.

Hostis: Doslej ljudi iz nižjega rodu, mi ki ~~mm~~ pripadamo velikim silam, nismo pozdravljali, posebno ne pa delavcev in kmetov.

3
Tujec: Tvoja zemlja je bogata na vsem onem, kar je treba nam in tebi. Le dvigniti je treba te zaklade, izčrpati jih s sredstvi, ki jih ti pogrešaš in ki jih mi imamo. Zato ti nudimo pomoč in nam in tebi bo v korist, če je ne boš zavrgel.

Boro: Zakaj bá jo zavrgel? Rad jo sprejemem, če je mišljena pošteno.

Tujec: Pošteno in odkrito, knez!

6. prizor.

Prejšnja, Slava, Mara, Boža, Bara.

Slava, Mara, Boža, Bara (prilete smeje se, razigrane nazaj. Ko zagledajo Bora in tujca, obstoje presenečene).

Boro: Ne bojte se, devojke! To je sicer tuj gospod, a naš prijatelj. - Moja hčerka in tovarišice njene.

Tujec: Tvoja hčerka! - Moj poklon!

Slava (komaj pokima, druge ravnotako za njo. Potem odidejo vse v hišo.)

7. prizor.

Boro, tujec.

Tujec: Tvoja hčerka! To je zal deklíč!

Boro: Edinka. Edini moj otrok, ki mi je vse na svatu.

8. prizor.

Prejšnja, Miro, Vojo, Zmago.

Miro, Vojo in Zmago (pridejo iz hiše.)

Boro: Moji oskrbniki za posamezne pokrajine. Prišli so na poročila in po navodila. - Gospod je prišel k nam, da pouči se o razmerah naših in da nam da nasvetov, ki jih potrebujemo pri našem delu in pri vodenju dežele. Povejte mu, kar ga zanima in vprašajte ga za nasvet v vaših poslih. Mene oprostite, vežejo me opravila. (Odide v hišo)

9. prizor.

Prejšnji brez Bora.

Tujec: Tedaj tako! Knezovi oskrbniki ste, gospodje?

Vsi trije: Da, gospod!

- Tujec: Kako je kaj pri vas?

Miro: Dobro je.

Vojo: Lahko bi bilo bolje.

Zmago: Še mnogo bolje.

Tujec: Tudi meni se dozdeva.

Miro: Kaj?

Tujec: Da bi se dalo zboljšati na tem in onem. Premalo ste napredni in preveč zastaralih misli.

Vojo: V čem, gospod?

Tujec: E, v marsičem!

Zmago: Na primer?

Tujec: Zašnimo kar od zgoraj. Vodstvo zemlje vaše leži v eni sami roki.

Miro: V roki kneza, ki je izvoljen od nas vseh.

Vojo: In dela, kakor sklene narod.

Zmago: In odgovarja narodu za svoje ukrepe.

Tujec: Narod, narod! Zastareli pojmi! Kaj je narod? Skupina ljudi, navadno brez razuma in pogleda v svet. Preveč ga žene glas srca. In tako tudi sklepa in naroča knezu.

Miro: Zato ima pravico.

Vojo: Ki je zajamčena od nekdanj.

Zmago: In daje mu svobodo, da si sam kroji usodo svojo.

Tujec: Pravica, usoda in svoboda! To so res besede, ki lepo done, v resnici pa so le lupině, prazne in brez vrednosti v življenju.

Miro: Pa kaj potem?

Vojo: Kako, če ne tako?

Zmago: Drugače pač, gotovo. Pa nam povej, kako.

Tujec: Vi ste oskrbniki, vsak svoje pokrajine. Vprašam vas, ali imate kaj oblasti? Ne!

Miro: Imamo jo.

Vojo: Vsak v svojem delu.

Zmago: Kolikor nam je določi knez.

Tujec: A, vidite! Kolikor vam je določi knez. Po svoji volji pa ne smete nič! In vendar ste vsi pametni, izkušeni gospodje, ki veste vsak za svoje kraje, kaj je prav in dobro. Knez, vsega spoštovanja vreden, pravičen in prevdaren, odločen in iskren, vse res! A, vendar ne pozna malenkosti povsod, ki včasih in premnogokrat povzročajo posledice, ki niso ugodne. Zato bi bilo treba, da imate vi čim več svobode. Narod tam, ki v zborih odločuje, pa čim manj. Ker vi ste oni stebri, ki držite streho kneževine, ne narod in ne knez. In to je važno! Premislite vse dobro, ob priliki pa bomo še o tem razpravljali, ako želite. (Odide na polje.)

10. prizor.

Prejšnji brez tujca.

Miro: Kaj pa to pomeni?

Vojo: Kdo je ta?

Zmago: Ga nisem še nikoli videl.

Miro: Tujec je.

Vojo: In tudi duh, ki ga prinaša, ^{vonja} ~~miru~~ po tujini.

Zmago: Res nam je tuj, a vendar se mi zdi prav pameten.

11. prizor.

Prejšnji, Doran.

Doran: Kedo je ono motovilo, ki kolovrati tam po poti?

Miro: Neki tujec.

Doran: To že vem, saj sem bil prvi, ki se ž njim srečal tu pred dvorcem.

Vojo: Več tudi mi ne vemo.

Zmago: Prinaša novih misli in pobud v naš zastareli svet.

Doran: Prinaša nam tujino. Zapomnite si, ne le neprijazno, nasprotno in celo sovražno! Stari smo sejali, čisto, kleno zrnje v naša polja in jedli smo pogačo, tujina nam siplje ljulko med pšenico, da nam jo zamori in jedli bomo komaj črn, ovseni kruh. Svarim vas, oskrbniki in smatrajte moj glas, kot klic iz roda, ki že tisoč let prebiva tu in v potu svojega obraza bije boj za svoj obstanek. Duh tujine ni le strup za našo zemljo, otroval bo srca, omrtvičil duše in pretvoril svobodnjake v sužnje, da še vedeli ne bodo kdaj. Knez in vi nam odgovarjate za zemljo, jaz pa bom dajal besedo ljudstvu. (Odide.)

11. prizor.

Prejšnji brez Dorana.

Miro: Prav ima!

Vojo: Izkušen je.

Zmago: Samo prestar in ne razume nove dobe.

12. prizor.

Prejšnji, ljudstvo, Damjanka, Boro, Slava z dekleti, ~~Perro~~
(Mogočna pesem zaori in se približuje. Mnogo ljudstva s poljskim orodjem v rokah pride po cesti. Iz hiše stopi Boro, z vrčem v roki, za njim Damjanka s klebom in Slava s čašami. Vsi gredo k poti in gostijo mimo idoče, ki še vedno pojejo. Ko so poslednji odšli, se vrnejo Boro, Damjanka in oskrbniki v hišo. Po poti pripiska na piščal Pero.)

13. prizor.

Slava, Mara, Boža, Bara potem tujec.

Pero (očstoji pri vходу na dvorišče in piska.)

Slava, Mara, Boža in Bara (plešejo nežen ples.)

(Že prej je zašlo sonce. Med plesom se večeri v lepo noč.)

Tujec (gre, kakor senca čez polje daleč zadaj, da se opazi samo silhueta in seje v njive seme tujine.)

Zastor.

II.

Dvorana v knežjem dvorcu.

1. prizor

Boro, Bedrih, Romo, Šolnov, Ahmet, Doris, Toroš.

Boro (sedi za mizo v ozadju, Torošu, ki ravnokar podpisuje listino): Hvala sosed-knez! Sedaj je listina gotova. Beseda dana pa velja, četudi bi se zgubil pisan dokument. (Mu proži roko.)

Toroš (mu seže v roko): Velja! Mi nidar nismo prelomili še besede!

Boro (drugim): Dogovorila sva pogodbo, da drug drugega nikoli ne napade, bodisi sam, ali pa v zvezi s komurkoli.

Toroš: Tako je.

Bedrih: Dragocen prispevek spet za trajni mir.

Romo: Nam vsem v korist.

Boro: Posebno pa nam trem. (Pogleda Bedriha in Roma.)

Ahmet: Brez dvoma tudi njemu, knezu Torošu. (Pogleda Toroša.)

Toroš: Priznam, da tudi. A, njim to hasne mnogo več. Jaz imam dobre zveze že z velikimi, mogočnimi mejaši in šlo mi je pred vsem za to, da tudi z malimi ostanem v dobrih odnošajih in pokažem dobro in iskreno voljo. Moj narod bil je vedno ~~knjižni~~ viteški in ž njim jaz tudi.

Ahmet: In tako bodi!

Toroš: Končala sva, knez Boro in zdaj odhajam. Želim ti mnogo sreče in zagotavljam tu pred vsemi, da so najini računi čisti in ni najmanjšega povoda za kak spor ali prepir.

Boro: Hvala, knez! (Ostalim) Ste čuli?

Vsi (razun Toroša): Smo.

Toro (da roko Boru): Pozdravljen, sosed! Pozdravljeni, sosedje - knezi! (Odide.)

Vsi: Pozdravljen sosed-knez!

2. prizor.

Prejšnji brez Toroša.

Boro: Sedite sosedje! (Bedrih in Romo sedeta na enem koncu mize k Boru, ostali na drugem.) Ste zadovoljni?

Bedrih: Smo, če je iskreno.

Boro: Od moje strani prav gotovo.

Bedrih: O tem ni dvoma.

Ahmet: Prijateljstvo pokaže se v nesreči. Dokler je mir, imaš zaveznikov dovolj, posebno, če ga vživaš v sreči in obilju. Prijateljstvo mora imeti globok vir in korenine v lepih in enakih dušah. Če tega ni, je samo, kakor lep obraz brez plemenitih misli.

Boro: Zato pa upam in sem prepričan, da bo naš dogovor s ~~nama~~ Šolnov, Ahmet in Doris iskren, kakor je že med Bedrihom, Romom in menoj.

Šolnov: Podpisal sem dogovor za ves narod, ki ga tedaj ~~na~~ obveza za vso našo zemljo.

Doris: In tudi jaz.

Ahmet: Skupna varnost narekava nam, naj bomo složni.

Boro: Najbolj potrebna pa nam je opreznost. Časi so zelo nevarni. Ozračje se mi zdi, kakor napolnjeno s streljivom. Samo mala iskra pade naj od kod in udarilo bo ne samo po naših zemljah, ampak prav povsod. Zato, sosede, samo sloga in iskrenost in neustrašeno junaštvo bodi nam vodilna misel.

3. prizor

Prejšnji, Služabnik.

Služabnik (vstopi.)

Boro: Kaj je?

Služabnik: Starešine so že zbrani na dvorišču in želijo pristopiti k zboru.

Boro: In oskrbniki?

Služabnik: Čakajo v dvorani.

Boro: Z znakom jih pozovi, kakor je navada. Potem bomo pričeli.

Služabnik (odide.)

4. prizor.

Prejšnji brez služabnika.

Knezi (vstanejo.)

Boro: Navdaja me zavest, da smo prav dobro in iskreno izvršili naše posle.

Knezi: Brez dvoma, smo!

Boro (Bedrihu in Romu): Naša zveza je že preizkušena in trdna, kar pa sem sklenil z vami (se obrne k ostalim) to naj pomeni ~~mm~~ še en trden steber v utrdbi, ki stoji na ~~mm~~ braniku vseh. Drug drugega ne bomo zapustili, prepričani, da je le v slogi moč.

Knezi: Tako, je sosed-knez! (Si segajo v roke in odidejo.) /Glas trombe/

5. prizor.

Boro, Miro, Vojo, Zmago, Doran, Pero, Damjanka, Slava, starešine, oskrbniki. (Od leve prihajajo starešine, med njimi Doran, ki vodi ^{in nekaj mladih} s sabo Pero, od desne oskrbniki, med njimi Miro, Vojo in Zmago. Damjanka vodi s sabo Slavo. Vsredini ozadja sede k mizi Boro, za njim Damjanka, pri njej stoji Slava. Starešine so zbrani na levi, oskrbniki na desni. Ko so se tako razvrstili,)

Boro: Sklical sem današnji zbor, da vam poročam, kar je treba, da vsi veste. Vas vse pozdravljam z našim starim zdravo!

Vsi: Zdravo!

Boro: Naš običaj ^{da je} pravico oskrbnikom, da prisostvujejo na zboru, da odgovarjajo, če kdo kaj vpraša in zagovarjajo svoja početja, če bi kdo kaj očital in da glasujejo, kakor mi vsi. Starešinam pa je dano, da zahtevajo ali predlagajo, če kaj potrebujejo za svoje ljudstvo, da zahtevajo pravico, če je kdo v krivici in da glasujejo, kakor mi vsi. To so edini upravičenci, ki jim je dan pristop na zbor. Zato ne vem razloga, kako današnji zbor posečajo mladeniči, ki jih tam vidim.

Doran: Jaz sem jih privedel, knez.

Boro: To sem videl. Kako si mogel proti našim običajem?

Doran: Običaji so že stari, knez, a svet se suče vedno v novo smer. Z običaji smo se tudi mi postarali, za nami pa prihaja nova rast, nova misel, nov pogled. In rast in misel in pogled, to naj ostane naše, neotrovano od duha tujine. Zato je treba, da mladina dosti zgodaj pride v tir narodnega dela, ki ji nalaga sloga in ljubezen do domače grude, ki ji ukazuje, da naj brani dom in rod. Zato sem jih pripeljal s sabo.

Damjanka: Prav si storil, starešina. Tudi jaz sem pripeljala vnukinjo s seboj. Naj vidi jo in slišijo, naj se učijo za življenje, ki bo njihovo in ki naj bo srečno.

Boro: Kaj pravite na to?

I. star. Jaz pridružujem se Doranu in Damjanki. Naj slišijo, naj se učijo!

II. " Jaz ne soglašam. Če smo doslej vodili sami, stari in izkušeni, zakaj naj bo sedaj drugače!

Doran: Vodili bomo tudi zdaj še mi in, bog, da bi vodili prav in srečno. Oni pa naj se molče učijo.

Miro: Prav tako! Naj bodo tu med nami!

Zmago: A, ne, da bi jezili pot smerem, ki zdaj postajajo vodilne v svetu.

Boro: Vidim, da so mnenja razdeljena. Da ne bo spora bi dejal, da jih pustimo tu a ~~mm~~ brez pravice glasovanja. Prav?

Večina: Prav.

Boro: Tedaj pričnimo! Sporoči ^{ti} vam imam, da ~~mm~~ ^{smo} spet obnovili zvezo z knezom Bedrihom in Romom, kakor jo imamo zdaj že vrsto let. Sklenil pa sem še z ostalimi sosedi, Šolnovim, Ahmetom in Dorisom enako skupnost za slučaj obrambe in končno tudi s Torošem posebej. To je, kar vam imam povedati na dobri strani in upam, da ste zadovoljni. Sedaj pa drugo! Veliki in mogočni sosed, knez Kormanu, mi ponuja zvezo, ki je na zunanje silno ugodna, ki pa ~~mm~~ me sili k ~~mm~~ ^u smnji, da ni brez nevarnosti za nas, ker nam nalaga težke breme na dajatvah tega, kar je samim nam potrebno. Da me razumete! Mislim, da ne kaže kruh dajati tujcu, da boš stradal potem sam. On bi nam zato dajal reči, ki jih je ustvaril novi čas in ki bi bile našemu napredki v veliko korist.

Doran: Si že kaj sklenil z njim?

Boro: Nisem, ker mu ne zaupam in ker sem čakal, kaj poreče zbor.

Miro: Prav si storil, knez?

Zmago: Ne vem, če prav! To, kar bi dali mi, dobi lahko drugje, kar bi dal on, iščemo zamanj pri drugih.

6. prizor.

Prejšnji, tujec.

Tujec (se je tiho pojavil in pomešal med starešine in stoji pri II. starešini in se sklanja k njemu, kakor, da mu nekaj šepče na uho.)

II.star: Tudi jaz sem tega mnenja. Sploh bi bilo treba, se pridružiti mogočnemu sosedu. Bolj nam koristi taka zveza, kakor s šestimi ali z desetimi slabiči. (Pritrjevanje na nj.st.)

Miro: Ne gre le za surovo silo. Duh, ki prevladuje kje, naj odločuje, kdo bo naš prijatelj in kdo naš sovrag. (Pritrjevanje na njegovi strani)

I.star: To naj odločuje.

III. " Res je, to naj odločuje. (" " " ")

Zmago: Malim so potrebni močni in veliki zavezniki in čas zahteva preokretov.

II.star: V novo smer. (Pritrjevanje njegovih)

Doran: V tujo smer in proč ~~od tega~~ od tega, kar nam je bilo vedno sveto. (Prit.njegovih)

II.star: Pa se držimo starega in rinimo nazaj! (Posmeh pri njegovih)

Zmago: Po rakovo! Namesto, da učimo se od onih, ki kaj vejo in kaj znajo.

II.star: In, ki so dosti dokazali, da so zmožni velikih napredkov!

Miro: Kakšnih?

Zmago: Takšnih, da jim ni nihče kos! Sicer pa glasujmo! (Njegovi: Glasujmo, glasujmo!)

Boro: Nisem čul še jasnega predloga.

Doran: Dovolj, knez! Zdi se mi, da stvar ni tako zelo nujna...

II.star: Nujna je!

Doran: Počakaj! Zdaj govorim jaz in nimam rad, da me prekinjaš! Ni tako nujna, pravim! Za nas, mislim, namreč. Če je za njega, to je druga stvar. Vsaka reč, ki se prehitro sklene in odloči, rodi navadno slabo voljo in kesanje. Odkar sem starešina, smo dali knezom za premislek čas in jim zaupali. Vsak za sebe smo premišljevali potem pa skupno u-gibali, kaj bilo bi najbolje. Tako so dozoreli sklepi, ki smo jih lahko izvršili, ne da bi bili prišli kdaj v zadrego. Obljuba dela dolg, pogodba pa ti naprti obvezo. Če je ne moreš izvršiti, si pokveka in slabič, če je pa nočeš pa si verolomen lopov. Jaz ne bi rad, da bi nas kdo imela za take. Zato prevdarimo, bo li mogoče izpolniti to, za kar se bomo obvezali. Za ta prevdarek pa je treba, da damo sebi čas in knezu.

Zmago: Prevdarili smo že!

II.star: In temeljito v razgovorih ponovnih!

Boro: Tako? V razgovorih ponovnih? Kako ste mogli že razpravljati, ko sem vam šele zdaj po-vedal o tej stvari? 15/11

Tujec (pozorno pogleda Bora in neopažen zgine.)

7. prizor.

Prejšnji brez tujca.

Miro: Zares, kako! (Njegovi: Kako?)

Zmago: Ker se je o tem že govorilo.

II. stareš: Govorilo se je in ne malo!

I. " : Potem je prišel glas sam iz tujine!

III. " : Kako je mogel sploh kdo vedeti o tem?

Boro: Sedaj se mi jasni! Še predno me je knez Komarno vabil na sestanek, da se pogodiva, je prišel njegov odposlanec k nam z nalogo, kakor pravi, da študira naše šege in nava-de, da se pozanima za potrebe naših krajev in ljudi in da nam svojim znanjem gre na roko in pomaga. On je moral vedeti že prej, kaj bo od nas zahteval knez Komarno in je med vami vstvarjal javno mnenje, da bi vas naklonil knezovi zahtevi. In vi ste mu, ker je pač tujec in gospod, verjeli.

Doran: Svaril sem dosti zgodaj!

I.star: In mi smo te poslušali.

II. " : Ker ste sraokopitni.

Zmago: Nazadnjaški!

Doran: Nismo ne starokopitni in ne nazadnjaški, pač pa staroverni. Kdor ceni bolj besedo in obljubo tujca, kakor domačina, ni vreden, da še govori naš jezik in kdor je zgubil vero v staro pravo, se je na smrt obsodil sam.

I.star: In bo poginil bolj nečastno, kakor tujčev pes. (Njegovi: To so prave besede!)

Zmago: Kaj pa imamo prav za prav od skupne kneževine? Zakaj ~~mi~~ v pokrajinah ni več svobode, še že ne morejo dobiti samostojnosti in lastnih vladavin? (Njeg: Zares, zakaj?)

II.star: Premalo je nam, ljudstvu, danega vpogleda v gospodarstvo kneževine in posameznih po-krajin. Knez ima preč svobode in tudi oskrbniki delajo preveč po svoje.

Miro: Kaj, mi, da delamo po svoje? In knez da bi imel preveč svobode? Delamo tako, kakor zaukaže knez, je res, a, on po zborovih nalogih. Tuji duh je, ki nas hoče odtujiti knezu. Vas, ljudstvo, ščuva proti nam, kneza samega pa bi duševno rad zaužnjil, da bi bil potem zaslužjen ves naš rod.

Doran: Kakor moreč plevelj pšenico, tako prerašča zdravo našo rast sovražnikovo seme. In sad strupeni že zori.

III.star: Strupeni sad: Razdor med brati!

Zmago: Med brati! Zastareli pojmi! Bratstva ni! Vsak sam si naj pomaga pa bo dobro vsem!

~~.....~~ (Pritrjevanje pri njego-vih.)

Boro: Odkar sem knez še nisem čul na zboru take govornice. Zato ga razpustim! (Ugovarjenje pri nasprotnikih) In hočem sam voditi usodo kneževine!

(Knezovi pristaši se zbero okrog njega in pritrjujejo: Mi s tabo, knez!. Nasprotniki vpijejo in odhajajo.)

Pero (boječe pogleda Dorana): Ded, kaj je to?

Doran: To je nesložni narod, ki kliče suženjstvo na svojo glavo.
Zastor.

III.

Dvorana v knežjem dvorcu.

1. prizor.

Boro potem Damjanka

Boro (sedi pri mizi in pri svetilki pregleduje spise in piše.)

Damjanka (stopi v dvorano, nekaj časa opazuje Bora, potem stopi k njemu): Pozno je že in ti ne greš k počitku?

Boro: Nimam časa, mati!

Damjanka: Jaz pa ne mira. Čudna slutnja me podi po dvorcu, kakor, da nikjer ni varno. In na nebu tam, poglej, spet ona zvezda, ki oznanja nam od nekaj že gorje. Kadar se je prikazala, je prišla nesreča na naš rod.

Boro: Oznanja ga že nekaj časa. In zdaj je tu.

Damjanka: Je tu?

Boro: Da tu je. Naša zveza z Bedrihim in Romom je propadla in Bedrihu so vzeli pol dežele, ker sam ni mogel se postaviti po robu.

Damjanka: Sam... Zakaj mu nista ti in Romo pomagala?

Boro: Bilo je že zamujeno! Mi mali razdvojeni, veliki pa sicer neskladni v mislih, edini pa v dejanju proti njemu in mislim, tudi proti nam.

Damjanka: Pa zveza s tremi južnimi sosedi?

Boro: Še obstoji in baš sedaj je prišel čas, ko se bo pokazalo, koliko drži v resnici.

Damjanka: In Toroš?

Boro: Poznaš ga, mati. Največ, kar morem upati od njega, se mi zdi, bi bilo, da ostane miren, pa dvomam, da bi bil.

Damjanka: Potem smo skoraj sami!

Boro: Prej ko ne. Posebno, ker ne spadam k velikim. Prišel je čas, ko nam bo treba pokazati lastno vrednost, ~~namamamam~~ lastno silo ^{onim} ~~namamam~~, ki so z nami in tistim, ki so proti nam.

Damjanka: Potem nemudoma postavi ob mejah obrambo, sicer nas iznenadi lahko kak napad.

Boro: Je že storjeno. Vsak oskrbnik obmejnih krajev je postavil svoje moštvo in mu poveljuje.

Damjanka: Pa so zanesljivi vsi?

Boro: Saj bodo branili vsak svojo ožjo domovino in s tem vso našo zemljo. To bodo, upam, že storili, saj gre vendar za njih/^{ovo}korist!

Damjanka: Zdaj vem, katera sila mi ne da miru in/^{me}podu iz kraja v kraj, kot da sem pregnana duša iz zakletega gradu. K Slavi grem pogledat! Za njo me skrbi! (Odide.)

2. prizor.

Boro, tujec.

Boro (zopet piše.)

Tujec (je tiho vstopil in pristopil neopažen k mizi): Gospodar moj je izvedel, da si v stiski, knez.

Boro: Kdo mu je kaj takega povedal?

Tujec: Ni važno, kdo, važno je le, kaj.

Boro: In tudi, kdo! (Ga pomenljivo pogleda.) Pa če bi bil v zadregi! Mar njega to zanima?

Tujec: Enkrat že ti je ponudil zvezo. Zdaj ponuja ti pomoč.

Boro: Mar misli, da sem je potreben?

Tujec: Ne misli, ampak dobro ve, da si. - Trozveza, ki ste jo imeli ti, ^{knez}Bedrih in knez Romo je propadla. Zgubil si tedaj zaveznike, male sicer, ki si največ dal na njihovo besedo in pomoč. Sedaj si sam!

Boro: Nisem. Tudi z južnimi sosedi sem povezan.

Tujec (zaničljivo): Kakšna je ta zveza! Hm!

Boro: Brezpomembna, kaj ne, po tvojem? Ni naperjena proti nikomur in ustanovljena za obrambo vseh. Predvsem pa smo se zavezali, da se medsebojno ne bomo napadali. To ni težko in uverjen sem, da bo držalo.

Tujec: Uverjen? Preveč priprost vladar si, če si uverjen o iskrenosti obvez sosedov in še posebno takih! Mar še ne veš, da so pogodbe samo cunje iz papirja?

Boro: Ne pismo in papir! Beseda!

Tujec: Ki se vsak čas lahko prelomi.

Boro: Med lopovi lahko, ne med možmi!

Tujec: Vedno bolj se prepričujem, kako ste ti, tvoj rod in tvoja zemlja še potrebni novega duha. Zato tembolj želim, da bi sprejel ponudeno pomoč od mojega gospoda, knez, in da bi se povezal z njim čim najtesnejše. Kaj ti je pet, deset beraških, malih pomočnikov proti enemu, ki je veljaven in mogočen, da se ga vsi boje.

Boro: Če so pogodbe samo cunja iz papirja in se beseda, dana, brez vesti lahko vsak čas prelomi, potem pač nima smisla, vezati se še na kogarkoli.

Tujec: Nisi me razumel, knez! Kar velja za druge, ne velja za nas, Kar malim ni dovoljeno, to smemo mi in oni, ki so z nami.

Boro: Nasilje je pravica za mogočne, vem. Jaz se borim za pravdo in svobodo vseh, naj so veliki ali mali in nikdar bi se ne pridružil tam, kjer se vrši zatiranje brezpravnih. - Sporoči svojemu gospodu, da se mu zahvaljujem za ponudeno pomoč. Želim samo, da si ostanemo sosedje, ki medsebojno nimajo preprirov.

Tujec: To je premalo, knez.

Boro: Kaj pa še?

Tujec: Kje je jamstvo, da ostanemo sosedje brez prepиров?

Boro: Jaz sem jamstvo!

Tejec: In kaj boš dal v zastavo?

Boro: V zastavo?

Tujec: No, seveda!

Boro: Besedo in nič drugega, kakor besedo.

Tujec: Koliko mi damo na besedo, sem ti že povedal.

Boro: Kar je enemu zaklad, je lahko drugemu še komaj smet, to vem. Meni je beseda najdrago-cenejše, kar morem dati in plačam jo z življenjem, če je treba.

Tujec: Za nas pa to ne zadostuje.

Boro: Potem naj tvoj gospod nič več ne pričakuje.

Tujec: On zahteva.

Boro: S kakšnim pravom?

Tujec: S pravom močnejšega.

Boro: Tega prava ne priznam.

Tujec: Ni važno.

Boro: Potem ostane vse pri starem.

Tujec: Ni tako! Če kdo ne da, se zna zgoditi....

Boro: Da se ga oropa.

Tujec: Oropa ravno ne! Zapleni se mu, odvzame in drži na varnem dokler jamstvo traja, ali pa porabi za večvrstitev miselnosti onega, ki je v pravici. (Stopi tiho nazaj in kakor senca zginе skozi vrata.)

3. prizor.

Boro, Zmago.

Boro (pogleda po sobi, zase): Ni ga več! (Gre k oknu gleda v noč. Od daleč se čujejo zamolklo strelj iz topov.)

Zmago: Pozdravljen, knez!

Boro (presenečen): Zmago, ti? Zdaj v noči! Si pustil svojo četo samo?

Zmago: Postavil sem namestnika.

Boro: Zakaj prihajaš?

Zmago: Povedati ti moram, knez, kaj se godi.

Boro: Sedi in govori. (Sede.)

Zmago (sede): S Torošem smo se zapletli v borbo...

Boro: S Torošem? Kdo je napadel?

Zmago: On in brez povoda na vsem lepem.

Boro: Vzlic najini pogodbi!

Zmago: Sicer smo ga za sedaj pregnali. Če pride drugi pot, ne vem, če ga spet bomo. Moja četa sama ni zadosti močna, ako pride s pomnoženo silo.

Boro: Saj so tam še druge čete.

Zmago: Tik moje stoji Miro, ki niti mignil ni meni v pomoč.

Boro: Kaj pa je to? Zavkazal sem, da drug drugega podprite v sili. Le s skupnimi močmi nam bo mogoče, braniti se uspešno.

4. prizor.

Prejšnja, Miro

Miro: Pozdravljen, knez!

Boro: Ti tudi tu?

Miro: Sem moral priti, da te očuvam napačnih vesti.

Boro: In komu si prepustil četo?

Miro: V zanesljivih rokah je začasno vodstvo. - Toroš je napadel.

Boro: Vem. Zmago je odbil njegov napad in ti mu nisi hotel nuditi pomoči.

Miro: Nisem hotel, res.

Boro: Zakaj?

Miro: Ker ne zaupam mu. Naša borba gre za skupno domovino. Obramba kneževine naša je naloga. Zmagovo ponašanje v poslednjem času pa da sklepati, da bo on branil samo svojo ožjo domovino, zemljo, ki jo on upravlja. Iz tega sklepam, da bi tudi jaz ne smel pričakovati, da mi on priskoči na pomoč v sili.

Boro: Nezaslišano, kaj delate z menoj in z našo zemljo! In Vojo?

Miro: Molči, kot vedno. V najboljšem ga primerjam le še uganki

Zmago: Nisem prišel tožit, kakor paglavec! V večji samostojnosti posameznih pokrajin sem videl pripomoček za čim boljše, na enakosti zgrajeno skupnost. Da pa me on obsoja radi tega skoro kakor izdajalca, tega ne prenesem.

Miro: Nisem rekel tega!

Zmago: Ne naravnost! Toda jaz povem odkrito! Ne bom se več boril!

Boro: Kaj praviš?

Zmago: Ćomo je na meji in vsak čas lahko napade in kar je še najlepše, tudi Ćolnov stoji proti nam, Doris je vjet. Kako naj vodimo sami Ćm odpor še dalje!

Miro (pāne proti njemu): Zdaj vidim, da si izdajalec! (Potegne meč in navali nanj)

Zmago: Plačam ti za to besedo! (Z mečem proti Miru.)

Boro (plane med njiju): Stojta! Zdaj, ko ogroža našo zemljo suženjstvo, se bosta klala vidva med seboj namesto, da bi skupno stala na braniku? Sramota! Položita meša sem! Takoj! (Oba položita, kakor da ju je sram, meča na mizo pred kneza.) Pojdem sam na mejo in prevzamem vodstvo mesto vaju. Tam vaju hočem videti oba pri svojih četah.

5. prizor.

Prejšnji, Slava za sceno.

Slava (kliče za sceno): Oče! Oče! Stara majka! Oče!

Boro: Kaj je to?

Slava (oddaljeno): Oče! Oče! Stara majka! Oče!

Boro: Slava kliče! (Gre k vhodu.)

6. prizor.

Prejšnji, Vojo, oboroženci

Vojo z oboroženci (zastavi Boru izhod in ustrelj nanj.)

Boro (se zgrudi in pade.)

Vojo (hitro zgine s svojimi ljudmi.)

7. prizor.

Prejšnji vrez Voja in oborožencev.

Miro (skoži k Boru): Moj Bog! Knez! (Poklekne k njemu.)

Zmago: Bog mi je priča! Tega nisem hotel! (Zgrabi meč) Za njim, za lopovom! (Strese Mira) Za njim, za izdajalcem! (Ždrvi ven.)

Miro (vstane, kakor, da se šele zdaj zaveda, kaj se je zgodilo): Knez je mrtev. To je pač zares izdaja! Zločin, ki kriči v nebo po maščevanju! (Vzame meč in odide.)

8. prizor.

Boro, Damjanka.

Damjanka: Kaj se godi? (Zagleda Bora) Boro! Sin! - Kri! Kdo je to storil? (Poklekne k njemu)

9. prizor.

Prejšnja, Tujec, Slavin glas.

Tujec (je spet stopil, kakor senca iz ozadja): Sin vašega rodu.

Slava (za sceno): Oče! Stara majka! Pomaga! Oče, Stara majka!

Damjanka: Slavin glas!

Slava: Stara majka, stara majka!

Damjanka (vstane): Mene kliče!

Tujec: Tvoja vnukinja se seli!

Damjanka: Ti si? Zločesta senca! Kaj hočeš tu?

Tujec: Tvoja vnukinja se seli, pravim. Kot talka gre na dvor k mojemu gospodu.

Damjanka: Nikamor ne bo šla, dokler sem jaz! (Hoče ven, a zunaj stoje oboroženci in jo sunjejo nazaj.) Kdo daje vam pravico, da zapirate mi pot?

Tujec: Lahko greš, a ne za svojo vnukinjo. In celo morala boš iti iz te hiše.

Damjanka: Iz svoje hiše?

Tujec: Ni več tvoja. Mi smo tukaj gospodarji.

Damjanka: Kdo, mi? In s kakšnim pravom?

Tujec: S pravom moči!

Damjanka: Potem ne grem nikamor. Ostanem tu pri mrtvem sinu.

Tujec: Le, ako hočeš! Bajto ti zapalimo nad glavo in še rada pojdeš iz te luknje, vešča, stara! (Zgine.)

10. prizor.

Boro, Damjanka.

Damjanka: To je toraj usoda naše zemlje! O, Damjanovina, moja. Koliko je bilo že krvi prelite, potočenih koliko solza. Iz groze v grozo se je svet prevračal in koliko rodilo se je že gorja. A vse to te ne spametuje in človek noče biti bratu brat. O, zemlja, zakaj si nam daš kruha? Daj rodi samo trnje in osat! (Rdeč svit, prasketanje ognja.) Peklenski smrad okuža zrak. - Gori! (Močan padec) Požar! Streha naša se podira! A, jaz ostanem tu pri tebi, sin! Naj plamen me požre in naj bo konec vsega. Saj ni več vredno, da bi še živela! (Se zgrudi k Boru. Močno prasketanje in padci.)

11. prizor.

Prejšnja, Pero.

Pero (kliče za sceno): Damjanka, Damjanka, majka naša! Damjanka, Damjanka, majka naša!

Damjanka: Kdo kliče?

Pero (kakor prej): Damjanka, majka naša. Kje si, majka? Ho! Damjanka!

Damjanka: Mene zove!

Pero (vstopi, ne da bi videl Bora in obstoji pri vhodu): Damjanka, majka naša! (Jo zagleda.)
 Li ne vidiš, majka, da je ogenj v strehi? Beži, ako nočeš, da se dvorec zruši na te.

Damjanka: Posvečena sem pogubi in ne bom bežala.

Pero: Iskali smo te že pojsod.

Damjanka: Kedo me je iskal?

Pero: Mi, pastirji, mladi?

Damjanka: Pastirji, mladi? Pa zakaj?

Pero: Ker si nam vsem, kakor draga majka. Ljubimo te vsi iz dna srca. Brez tebe tudi nam ne bilo bi živeti. Pojdi, hitro pojdi, majka, da te ne zadena smrť!

Damjanka: Čemu naj še živim? Za koga?

Pero: Za nas. Za mladi rod.

Damjanka: Za mladi rod? (Vstane.) Mislila sem, da bom tu končala in bila sem pripravljena na to. Tvoj klic me je predramil. Praviš, ~~mi~~ za mladi rod naj še živim?

Pero: Za mladi rod! (Jo iskreno pogleda)

Damjanka (stopi k Boru): Mrtvi odpočite se in sanjajte o sreči! Moja pot gre v novi, mladi rod.
 (Odide s Perom.) Zastor.

IV.

Ves oder je v polmraku, da se komaj vidijo obrisi scenerije. Na desni stara, skali podobna kula, pred njo prevrnjen steber. Na levi vhod v votlino, ki je notranščini bajno, zelenkasto razsvetljena. Zadaž pusta, peščena in skalnata pokrajina s starim, suhim, osamljenim drevjem ob straneh. Na nebu med par malimi zvezdami velika zvezda z rdečim sojem. Vse dejanje spremlja oddaljeno grmenje topov, brnenje zrakoplovov in tu in tam strelji iz strojnic. Daleč zadaž zasiže od časa do časa plamen. - Vse dejanje odgovarjajoča godba.

1. prizor.

Damjanka, Sibila.

Sibila (sedi v votlini in piše v debelo, staro knjigo.)

Damjanka (sedi pri vhodu v votlino): Piši, Sibila, piši! Za bodočnost piši! Ne o tam, kar se bo še zgodilo, o tem, kar se godi sedaj, da bodo brali oni, ki pridejo v sto ali tisoč letih na ta svet. O, to se ti bo izplačalo. Veliko bolj kot ono, kar si v davnih dneh pisala za sedanji čas.

Sibila: Pisala sem in vse se je izplnilo. Zvonovi so postali zmaji, ki bruhajo iz žrel jekleno točo, železna kača že sto let drvi po zemlji. Brez vprege teče voz po cesti in brez vesel ladja vozi po širokem morju. Železni ptiči, slišiš jih, brne po zraku, njihovi odpadki rušijo domove in plamen mečejo na živa bitja. Pod morjem pa se skrivajo železne ribe, ki nosijo v trebuih smrt s seboj. Vse je tako, kot sem pisala.

Damjanka: Vse se je uresničilo, zares!

Sibila: A, človek se mi je smejal, ko je prebiral moje knjige. In nekaj so še celo zažgali!

Damjanka: Ker so se bali.

Sibila: Strah je bil to pred resnico., a vedno je prišla.

Damjanka: Sedaj pa spet in tako kruta! - Zato, Sibila, piši, piši novo knjigo za svarilo! Naj svet spzna, da je grešil, ko je zavrgel človečanski čut.

Sibila: Ne bo spoznal.

Damjanka: Zakaž, da ne bi?

Sibila: Ker je slab. Če ne^{bi} bil, ali^{bi} bilo to mogoče, kar se je godilo in se še godi? Kdor je vstal kedaj, da bi bil pričal za resnico in pravico, je propadel. Obstoječi red ga je obsodil v smrt. Morili so jih s strupom, končali so na vislicah in križih in goreli na grmadah, žive baklje, v svarilen opomin za tiste, ki se ne bi pokorili sili, neumnosti in zlobi.

Damjanka: A, resnica pa je vendarle ostala.

Sibila: Ostala je, verjame ji pa svet šele, ko je kričica zapisala^{mu} dokaz s krvjo na čelo. In zdaj je čas za to pisanje. Ko bo zapisano sledi spoznanje.

Damjanka: Piši, kako so nas prevarili sosedje, kako je padel knez in kako so nam sovragi s silo odpeljali Slavo. Kako so nas razgnali na vse kraje, iz svobodnih sinov napravili robote, ki jim morajo pomagati teptati in moriti lastni rod.

Sibila: Nekaj pa si pozabila.

Damjanka: Pozabila?

Sibila: Da je bil tvoj rod ~~maxixxva~~ ^{sokriv nesreče, ki je prišla nanj.} Namesto bratstva vladala je v njem nesloga. Namesto, da drug drugemu pomaga, vsvetela je sebičnost. Kar pa je najhuje, je propalost duš, ki je rodila ovaduštvo, vlačugarstvo in umazano kupčijo z vsem, kar naj bo sveto bitu, nosečemu podobo božjo. Tudi to sem zapisala.

Damjanka: Prav, Sibila, da si zapisala. V svarilo novim pokoljenjem! Mraz me stresa, ko se domislím, da je to moj rod in sram me je, da sem izšla iz njega. (Vstane) A, v meni vstaja dvojna vera: Da je gorje, ki je prišlo nad nas, pravična kazen za grehe in zločine prot^o domovin^o in da bo mladi rod spoznal izvor sedanjega trpljenja in se podal na drugo, novo pot, na pot k ozdravljenju človeštva.

Sibila: A, kdo naj pelje mladi rod po novi poti.

Damjanka: Doran! On je tisti glas v rodu, ki je vedno klical k človečanstvu, k bratstvu in dobroti.

Sibila: Pa kje je mladi rod? Ni li že tudi sprijen?

Damjanka: Tukaj v kuli čuvava z Doranom seme, ki sva ga otela pred nevihto in ki bo postalo kvas novemu življenju.

2. prizor.

Prejšnji, Doran

Doran (v ohlapnem, oguljenem plašču in širokem klobuku z gorjačo v roki pride od zadaž in hoče iti v kulo.)

Damjanka (ga opazi): Doran!

Doran (obstoji): Da, jaz sem.

Damjanka: Si kaj izvedel?

Doran: Sem in tudi vem, kako naj jo osvobodimo. Pojdi! (Odide v kulo, Damjanka za njim.)

3. prizor.

Sibila, balet.

/Balet v ozadju izvaja simboličen ples, ki prisposodablja vojno./

4. prizor.

Sibila, Doran, pastirji.

Doran (pripálje po končanem baletu iz kule pastirje, med njimi Pera): Tu sedite! (sede na prevrnjeni steber pred kulo): Povedati vam hočem nekaj, kar vas bo zanimalo.

Pero: Povej, ded, povej. Teško smo čakali na te.

Doran: Čakali ste in dočakali. Napočila je ura zdaj za vas! (~~XXXXXXXXXXXX~~) Slavo, knežjo hčer poznate?

Vsi: Seveda jo poznamo.

Doran: In tudi veste, kaj je ž njo?

Pero: Sobragi so jo ugrabili.

I.past: In odpeljali jo...

II." : Kdo ve, kam daleč!

III." : V sužnost.

Doran: Zapomnili ste si, kar sem vam pravil. Sedaj pa poslušajte! Slava nam je bila, kakor luč, ki sveti v temi. V dušah nam je dramila zavest, da smo ljudje, ki hočemo živeti vredno in dostojno. Ob enem, ko so jo odvedli v sužnost, se je zrušil pod zločinsko roko knez in spremenil v razvalino knežji dvorec. Stresla se je vsa Šamjanovina in se trese še. Slava nam je bila lik svobode. Brez nje smo samo še izmučena telesa, a duše so, kot da jih je omamil, omrtvičil težak čar, ki ga je prinesel v našo zemljo duh tujine. - Kaj nam služijo telesa sama, ako duše spe v čarobnem snu? Predno ne bo Slave zopet k nam, ne bo vstajenja za naš rod.

Pero: Bog ve, kam so jo odvedli!

I.past: In kje drže jo zdaj zaprto.

II. " : Ponižano!

III. " : Lačno.

I. " : In zasmehovano.

II. " : Da prav trpi.

III. " : Ko misli na svoj dom.

Pero: Nikar ne premišljujmo tega. Pojdimo in poiščimo jo!

I.past: Rešimo jo!

II. " : In osvobodimo!

III." : In domov jo pripeljimo

I. " : Ko bi le vedeli, kje je.

II. " : V katero smer naj gremo jo iskat?

III." : In kako naj jo osvobodimo?

Pero: Praznih rok ne pojdemo nikamor! (Doran postane pozoren) Svet je poln sovraštva, ki nas lahko ugonobi, če se ne bomo branili. Če hočemo rešiti Slavo, bo treba borbe. Gotovo je zastražena kje v kakem gradu. Židove treba bo pognati ~~vanj~~ v zrak in polastiti se trdnjave in pomoriti pse, ki so na straži. Ded, daj nam pušk, smodnika in streljiva. Moči si nam že dosti vcepil v dušo. Iz te moči pa zrastel je pogum.

Doran: Pero, ali sanjaš?

Pero: Ne, ded! Bedim!

Doran (ostalim): In vi?

Vsi: Mi s Perom, kamorkoli!

Doran: Slavo pojdemo osvobodit! Jaz pojdem z vami!

Pero: Ti, ded?

Drugi: Ti Doran?

I.past: Kam pa?

II. " : Kedaj?

III. " : Ti nas boš vodil?

Doran: Med gromom in viharjem sem prebredel zemljo. Gledal sem, poslušal in oprezoval. Prišel sem do gradu, ki ga pošasti čuvajo, ki so mi bile znane. Ne vem sicer odkod. Sem jih kdaj zrl v resnici, ali v sanjah, tega se več ne spominjam. Pri vratih pa sedata znani sestri iz podzemlja, ki jim človeštvo pravi zloba in neumnost. Ti sestri pase-ta pošasti in jim ukazujeta. Treba bo tedaj najprej ugonobiti ~~te~~ sestri, potem ne bo odpora več v pošastih.

I.past: Daj nam puške, da jih postreljimo.

Vsi: Daj nam, daj, Doran!

Doran: Mladci, to je nemogoče! Če ustreljiš na zlobo, vjame krogeljo in zaljuča vate jo nazaj. Neumnost pa je neranljiva. ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~

II.past: Kako pa naj jih ugonobimo?

III. " : Z meči!

Vsi: Daj nam meče, Doran!

Doran: Dal jih bom, a ne takih, kakor se sicer uporabljajo za bojevanje. ^UDrge!

Vsi: Kakšne?

Doran: Ne iz jekla, ampak iz duha! Orožje človečanstva, bratstva in ljubezni, poštenosti, resnice in pravice. Edino s tem orožjem si spet priborimo Slavo, pa tudi le, če ste prepričani o tajni moči, ki jo hrani v sebi.

Pero: Vero imamo vate, ded in vemo, da bo prav in dobro vse, kar prišlo bo od tebe.

Doran (pastirjem): Je tako?

Vsi: Res je, Doran, naš učenik!

Doran: Tako! Za mano! (Odide v kulo, Pero in pastirji za njim.)

5. prizor.

Sibila, Miro, Zmago.

Miro (od desne zadaj): Kje je, kje! Vedno se mi zdi, da grem za njim in da ga zasledujem, sovraga, ki je zrušil kneževino in pogreznil nas v gorje. Ni ga! Je li privid, ki vara me in me preganja? (Obstoji.)

Zmago (ravnotako od druge strani): Ne, nisem kriv! Ne nisem kriv njegove smrti. Padel je od izdajalske roke. Kar pa sem prej grešil, to je res moja krivda! A, greh in krivdo je povzročil duh tujine!

6. prizor.

V.

Pokrajina, kakor v I. sliki, samo čisti spremenjena. V ozadju so polja preraščena s plevelom, trnjem in osatom, cvetja ni nikjer in dravje je okleščeno in deloma suho, kakor v IV. sliki. Dvorec je pogorel in stoji samo še razvalina. Okrog dvorca in na dvorišču se poznajo sledovi požara. Močan veter piha. Proti jutru gre in daleč zadaj na obzorju se vidi prav ozek pramen jutranje zarje. Polagoma se dani in vstaja zarja.

1. prizor.

Damjanka, Pero.

Damjanka (stopi s Perom, ki nosi puško, na dvorušče): Tako, sedaj sva v našem dvorcu.

Pero: Strašno! Strašno! Razvalino so napravili iz njega!

Damjanka: Sveto razvalino! Knežev grob!

Pero: Vse je uničeno in razdejano..

Damjanka: Se ti zdi?

Pero: Kamorkoli pade mi pogled, ne vidim drugega, kot razdejavanje. Polje ne rodi več drugega, kot trnje in osat. Komaj sva prerinila se skozenj! Drevje je okleščeno, požgano! Trte so posekane! Odkod naj pride kruh in odkod vino?

Damjanka: Iz zemlje, Pero!

Pero: Kdaj? Kako?

Damjanka: Kadar bo narod zopet dobil pamet in zavest, da je sin zemlje in kadar bo zamenjal s plugom top, puško pa z motiko.

Pero: Puško pa z motiko? (Sname puško z rame in jo gleda.)

Damjanka: Da, skrajni čas bi bil.

Pero: Pa vendar, majka, puške nam je treba! Brez njih bi ne osvobodili Slave! Ogabni žensčini sta sicer ušli pred nami, a pošasti morali smo postreliti.

Damjanka: Kam sta ušli?

Pero: Ne vemo.

Damjanka: Po svetu spet, da še ne bo miru pred njima. ~~Ma~~ Zdaj je Slava ~~rešena~~ rešena, boj je končan in puška naj gre zdaj počivat.

Pero: Toda ne poprej, da nismo čisto varni. Slava je zdaj rešena, je res, a še leži na nji prokletstvo, ki ~~na~~ ji ~~maxdaxzknditix~~ brani, da bi se zbudila. Spanec, kakor težek čar ji daje videz, da je mrtva. Videla si, majka, tako smo prinesli v kulo. Zato mislim, da še nismo varni!

Damjanka: Mogoče imaš prav. Slava naša je svoboda. Rešena je, ali ne živi še z nami. Treba bo pregnati čar, dobiti protistrup proti otrovu, ki jo je ^moamil. Potem pa, ko bo zopet vstala, jo treba bo začuvati z vsemi sredstvi. Edino tam naj ima puška tudi še besedo, a v prvo kruh in delo!

Pero: Ubogali te bomo, majka!

Damjanka: Ostani tu in pazi! Ni treba, da bi zdaj vohunil kdo za nama. (Odide v dvorec.)

2. prizor.

Pero, Miro.

Pero (hodi, kakor straža po dvorišču.)

Miro (z obvezano glavo, upiraje se na palico, se pojavi pri vhodu.)

Pero (sname puško z rame): Stoj! Ta kraj je svet. Nikomur ni dovoljen vstop!

Miro: Baš ker je svet ta kraj, želim stopiti na njegova tla.

Pero: Kdo si?

Miro: Miro, nekdanji knežev oskrbnik.

Pero: Kaj hočeš?

Miro: Stopiti sem v knežji dvorec, ki mi je vedno bil, kot rodni dom.

Pero: Ni ga več. Stoji samo še razvalina.

Miro: Za mene je še vedno dom.

Pero: Tu ni nikogar.

Miro: To nič ne de. Samo kotichek za oddih in mir bi tu rad našel.

Pero: Tu je ostal še samo kamen, ki je vse prej, kot prestor za oddih. Miru pa tudi tukaj ni, ko piha veter, kakor da so vešče v zraku.

Miro: Čeprav je dvorec razvalina in je ~~my~~ ostal samo še kamen, za me bo zavetje, ker je kraj, ki mi pomeni kneževino ^{no} ~~je~~ Tempel, kjer je zgorela najsvetejša žrtev domovini, moj gospodar, knez Boro!

3. prizor.

Prejšnja, Damjanka.

Damjanka (pride iz dvorca.)

Pero (stopi k nji): Majka, tam je knezov oskrbnik, Miro in prosi, da bi smel v dvorec.

Miro (naglo pristopi k Damjanki, se zgrudi k njenim nogam): Majka, gospodarica! Odpusti mi, odpusti!

Damjanka: Kaj hočeš, da ti odpustim?

Miro: Grešil sem nad teboj. Maščevati hotel sem se ~~zampodihannomom~~ nad morilcem kneza Bora, a zaslepljenost me je pahnila v bratomorno klanje. Pozabil pa sem onega, ki je povzročil ~~moj~~ nesrečo in gorje, ki je zadelo ves naš rod. V trdni verá, da bojujem se za domovino, sem prelival bratsko kri!

Damjanka: Vidiš sedaj svojo zmoto?

Miro: Vidim! Vest mi biča dušo! Kako naj vse popravim, kako naj vse povrnem in poravnam krivico!

Damjanka: Tega ti ne moreš, kakor nihče izmed varanih in zaslepljenih. Vse bo moral poravnati čas.

Miro: Mi moreš odpustiti, majka?

Damjanka: Kam bi prišli, če ne bi odpustili! Saj si dete mojega rodu, ki je grešilo v zmati.
Miro (vstane): Gospodarica, Damjanka!

Damjanka: Slab si! Zdelalo te je. Pojdi z mano. Globoka klet je dvorcu še ostala. Ni dosegel je požar in roparji je niso našli, ki so plenili po pogorišču. Tam stoje še bačve vina in posvečeni kruh, ki smo ga hranili samo za skrajno silo, je še tam. Klop je tam, trda, hrastova, sicer, a dobra in vabljava trudnemu v počitek. Prihajaš, kot zgubljeni sin, skesan, lačen in težko preizkušen! Pojdi! (Odide z Mirom v dvorec.)

4. prizor.

Pero, Tujec.

Tujec (se pojavi na poti, razcapan in zanemarjen je, da ga je komaj spoznati): Pero!

Pero (se naglo obrne proti njemu): Kdo me kliče? - Stoj! (Sname puško.)

Tujec: Ne streljaj!

Pero: Kdo si?

Tujec: Pregarčan izobčenec.

Pero: Kaj iščeš potem tu?

Tujec: Moj nevhvaležni rod me je izgnel od doma, iztiral v tujino! Sedaj ne vem, ne kod ne kam. To zemljo pa poznam in njeno ljudstvo. Dobro se mi je nekdanj godilo tu in narod je sledil mojim besedam. Zato sem se napotil sem, da prosim najprej za kos kruha potem pa še za streho.

Pero: Gostoljubnost je od nekdanj že dolžnost pri našem ljudstvu. Žal, strehe tukaj ni, ostala je le razvalina, kakor vidiš. Kruha pa ti lahko dam. Sicer je zadnji kos, ki ga imam še v torbi. (Vzame iz torbe kruh.) Tu, bratsko ga deliva. Pol ti, pol jaz. Ko pa se naša zemlja opomore, bo vsak, ki je potreben kruha, dobil toliko, da se nasiti.

Tujec (vzame kruh): Hvala, Pero. Grem še dalje. Mogoče se kje najde tudi streha! (odide.)

Pero (zase): Znan se mi zdi ta mož, a ne spominjam se, kje bi ga bil že videl. Naj bo kdorkoli, preganjan je in lačen, vreden kruha in sočutja.

5. prizor.

Pero, Damjanka.

Damjanka: Pojdi, Pero, in poglej. (Pero pristopi) Sredi črnega prahu in saj v dvorani leži v podobi križa bel pepel. To je moj sin, knez Boro. V kleti sem imela staro žaro, ki naj bi hranila, ko pride čas, pepel mojih kosti. Pa, kakor vidiš, prišlo je drugače. Pred mano bilo usojeno je knezu, da se povrne v prah, odkoder smo mi vsi zemljani. V to žaro bomo shranili njegov pepel. Žaro bomo zaidali v bedem novega gradu, ki se bo dvignil na prostoru tega dvorca.

Pero: Zakaj pa tam?

Damjanka: Bedem vsakega gradu pomeni silo pri obrambi, odpor proti napadom. In kot je knez razširjal okrog sebe luč prosvete, človečanstva in pravice, da bi svet obvaroval grozot, ki jih prinaša vojna, tako naj novi bedem izžareva iz njegovega pepela te vrline v svet. Duhovna luč naj prepoji človeštvo in ga pripelje k bratski slogi, zatiralce malih in brezpravnih pa naj oslepi, požge jih naj in ugonobi za vedne. - Pojdi Pero. Spoštljivo poberiva ta pepel, jaz kot njegova mati, ti pa kot njegov naslednik.

Pero: Jaz?

Da mjanka: Pojdi in ne izprašuj! (Odide v dvorec, Pero za njo.)

6. prizor.

Izgnanci.

(V raztrganih, temnih capah pridejo izgnanci in stopajo počasi na dvorišče. Ogledujejo je razvaline in opustošeno pokrajino, nad katero se je med tem že dvignilo sonce. Ta prihod spremlja primerna godba.)

Izgnanci (pomešano govore): Pozdravljena zemlja, domača!

Doma smo spet!

Spet smo doma!

Strašno gorje je za nami! (Sedajo utrujeni po tleh.)

In domotožja je konec.

Spet smo doma!

Noge me nič več ne drže!

Dolga je bila pot v domovino.

Če bi bila še daljša, bi šli še naprej!

Samo, da smo tukaj!

Da smo spet doma! (Polegajo.)

Sonce, sonce tam nad našimi gorami.

Saj to je drugo, kakor je bilo v tujini.

V sužnosti ni bilo sonca!

Tema in bič je bila usoda naša!

Samo, da smo spet tukaj!

Da smo spet doma! (vsi so polegali.)

(Še nekaj taktov godbe.)

7. prizor.

Prejšnji, jetniki.

Jetniki (pridejo ravnotako raztrgani in borni):

Tabori in ječe zdaj gore!

Mučitelji beže.

In strašen bič jim novi gospodar vihti nad glavo.

Ura maščevanja je prišla.

In zadoščenje vsem zatiranim.

In vsem brezpravnim. (Posedejo med druge.)

8. prizor

Prejšnji, Damjanka, Pero.

Izgnanci in jetniki: O, majka, gospodarica, Damjanka! Glej, prišli smo! Sprejmi nas, Damjanka!

Damjanka: Prišli ste, ker je spet zasijalo sonce! Pozdravljeni in blagoslovljeni, razbičani otroci moji!

Izgnanci: Izmučeni in trudni smo, Damjanka!

Damjanka: Se boste odpočili!

Jetniki: In lačni smo prišli iz taborišč.

Damjanka: Nasitila vas bo Damjanovina.

Izgnanci: Krivic smo pretrpeli v nebo vpijâčih!

Damjanka: S pravico vam bo zadoščeno.

Jetniki: Moči nam je pobrala sužnost!

Izgnanci: Za zdravje nas okradla je tujina.

Damjanka: Moč in zdravje se vam spet povrne na domači zemlji, ki bo dajala strtim, onemoglim in težkó zadetim vse, da jim olajša pot v življenje. Naša zemlja skriva še nedvigljene zaklade. Z umom in z rokami jih bo treba dvigniti iz globočin.

9. prizor.

Prejšnji, Doran, Slava, pastirji, ~~upnamatwom~~

Doran (s puško na rami, prikoraka pred nosilnico, na kateri neso pastirji spečo Slavo.) Okrog nosilnice pastirji s puškami.) Nosilnico postavijo sredi odra in obstoje, kakor straža zraven nje): Tako, Damjanka, vnukinjo smo ti prinesli sem po tvojem naročilu.

Damjanka (gleda Slavo): Spiš, preblago dete moje! In puške treba še za tvojo varnost!

10. prizor.

Prejšnji, tujec z množico ljudi.

(Množica ljudi, med njo je bolj skrito pomešan tujec, pride po sestih in razgraja)

Ljudje iz množice: Stradamo! Prezebali smo! In še vedno! Kje naj vzamemo, da se nasitimo?

Kje, da se oblečemo?

Tujec: Čul sem, da je v kletih tam v dvorcu, ne samo živil, tudi obleke kar na kupe.

Nekateri: Dvorca ni več. Saj je razvalina. Vse je pogorelo! Tam ni nič več!

Tujec: Dobro vem, da je. Skrbno skrito in zavarovano, da ni mogel plamen zraven. Vzemite, saj je vaše! Toso zakladi, ki leže tam skriti!

Nekateri: Res je, saj je naše! Kdo je delal? Kdo dajal? Kdo plačeval? Pojdimo, vzemimo!
(Rinejo na dvorišče.)

Damjanka: Kaj hočete?

Doran: Kaj iščete?

Nekateri: Zaklade, ki so skriti v kleti!

Damjanka: Kakšni pa?

Nekateri: Zakladi so! Ki smo jih mi znosili skupaj. In jih zahtevamo nazaj!

Doran: Kakšne ste zaklade vi znosili skupaj? Še to, kar ste imeli sami, ste v zaslepljenosti in strasti pokončali!

Vsi (navale na vhod in hočejo na dvorišče in v dvorec): To je naša pravica! Naprej! Naprej!

Pastirji (se obrnejo in naperijo puške proti njim): Stojte!

Pero: Mir! Puška tukaj ne bo govorila! A, kdor bi se upal motiti ~~miru~~ čarobni pokoj naše Slave in ji s tem povzročati moreči sen, ta pade pod pastirske kroglice!

Doran: Kaj vidim! Kdo je tam med vami? (Stopi k tujcu.) Ti si jih naščuval, lopov! Še zdaj ne daš miru med nami. Ni dosti še gorja, ki je prišlo nad nas po tvoji krivdi? Zgini, zapeljivec! Tuji duh, sovražni nam sejalec v noči!

Izgnanci in jetniki: Na vejo ž njim! Na prvo vejo!

Pastirji: Pred puško! Pred puško!

Doran: Za njega je še veja preveč častna, kaj šele puška! (Tujcu) Poberi se čez meje naše zemlje in gorje ti, če bi skušal se kedaj vrniti. Živega te bomo vrgli steklim psom! Proč! (Ga s ~~gungam~~ puškinim kopitom sune, da odleti daleč proč.)

Pero (zase): In jaz sem mu dal kruha!

Doran: Pomnite, to bil je tuji duh, ki je sejgal med nas sovraštvo in razdor in s tem jemal nam bratstvo in odporno sile. Rotim vas, čuvajte Damjanovino pred tem najnevarnejšim sovragom!

Damjanka: Vi ste zahtevali zakladov!

Nekateri: On nam je dejal, da so.

Drugi: In da naj jih vzamemo.

Doran: On vam je dejal! Tujec! Tako je bilo do sedaj pri nas: Tujec moral je nasvetovati, da se mu je kaj verjelo. Domači svet ni bil nič vreden! Tujec je ukazoval, njemu se je vredno bilo pokoriti! Odtod nesreča! In zdaj bi na tuj nasvet oropali še radi pogoreli knežji dvorec! Sramota!

Damjanka: Ni treba ga oropati. Zaklade, ki so tukaj shranjeni, vam rada sama dam! Pojdite! (Se ne ganejo.) Pojdite, sem rekla! (Se še ne ganejo) Pojdite sem! Gospodarica vam ukazuje! (Ljudje, ki so prišli s tujcem stopajo počasi k Damjanki.) Za menoj! (Gre ž njimi v dvorec.)

11. prizor.

Prejšnji brez Damjanke, tujca in ljudmi, ki so bili ž njim.

Pero (stopi k Doranu): Ded, nisem spomnil se, kdo bil bi oni tujec in dal sem mu kruha, ko me je prosil. Nisem vedel, kdo je! Ali sem hudo grešil?

Doran: Nisi, Pero! Storil si dobroto ob enem pa natresel mu žerjavice na glavo.

12. prizor.

Prejšnji, Damjanka in oni, ki so odšli ž njo v dvorec.

Pred odišli (pridejo po vrsti iz dvorca in nosijo različna orodja in vreče žita in gredo v ozadje, da stoje za Slavino nosilnico. Tako se počasi grupira skupina.)

Damjanka: Tako, zdaj ste dobili shranjene zaklade. Vsak svoje, kar mu je potrebno: Kmetje plug, rovnico, lopato in motiko, sekiro ti, drvar in ti, tesar, kosec koso in žanji- ca srp. Kovač, zidar, mlinar in ogljar, vsi po svoje boste delali in pridobili si tako zakladov. To žito, pa, zapomnite, še ni zam mlin, to je za seme. Toda najprej morate očistiti plevla njive. Trnje in osat ~~umaknjem~~ sta zamorila žlahtne trave. Izrujte jih, da bo kaj paše za živino! Vse to moreče seme nam je prinesel veter iz tujine. Kopljite, rujte, ~~umaknjem~~ in rahljajte pa z znojem pognojite zemljo in z dobro mislijo jo blagoslovite. Potem bo vstal iz nje zaklad, da ga bo novi rod vesel.

13. prizor.
Prejšnji, Zmago.

Zmago (ves zanemarjen): Damjanka, majka naša! Odpusti mi moj greh! (Poklekne pred njo.)

Damjanka: Kaj imaš na vesti?

Zmago: Prelil sem bratsko kri! Ubil sem Mira!

Damjanka: In tega greha naj te jaz odvežem?

Zmago: Odpusti, drugače mi ni več živeti!

~~Umaknjem~~ Damjanka: Potem umri!

Zmago: Tu je potem življenje moje! Vzemite mi ga! Nisem drugega zaslužil! Ne bojim se smrti, a, strah me je, da bi se umoril sam.

Damjanka: In če bi mogel s svojo smrtjo spet priklicati v življenje Mira?

Zmago: Potem z veseljem umrem.

14. prizor.
Prejšnji, Miro.

Damjanka: Bodi! (Stegne roko proti vhodu v dvorec.)

Miro (stopi skozi vrata): Zmago!

Zmago: Miró! Ti živiš!

Damjanka: Ti si ga priklical! Sedaj umreš!

Miro: Kaj? Zmago naj umrje? Zakaj bi jaz potem še živel. Edina želja mi je bila, da ga spet zagledam in prosim ga, naj odpusti, ker sem ga sovražil, zapeljan in zbeغان!

Zmago: Odpusti ti in bodiva si brata.

Miro (ga objame): Brata v skupnem delo za naš dom in rod!

Damjanka: Živita, bodita srečna in osrečujta druge.

Slava (se dvigne, kakor v sanjah): Babica, Damjanka!

Vsi (začudení): Slava!

Slava (kakor prej): Doran! Pero! Babica, Damjanka! (Pogleda okrog sebe.) Spet je dan in sonč ni svit! Prišla sem domov in tu ostanem!

Zbor: Pozdravljamo te, Slava, naša luč, naša duša, veselje naše!

Pero (je stopil v dvorec in prinese dragocene žaro): Ta žara hrani sveti prah. Pepel mučeni- nika, kneza Bora, (Vsi razun Damjanke in Slave pokleknejo.) ki naj mu bodi večni mir. Polagam jo k tvojim nogam. Nebo naj čuje ob njej našo zaobljubo: Mi, mladi rod, pri- segamo pri kneževem pepelu, da hočemu zastaviti vse svoje sile ~~umaknjem~~ za življenje mlade Slave in očitovati svoj rod grozot, ki so ga zdaj zadele. Zvestoba bratstvo in ljubezen čuvaj nas in našo domovino!

Zbor: Zvestoba, bratstvo in ljubezen čuvaj nas in našo domovino! (Vstanejo)

Doran: Kneževine ni brez kneza!

Damjanka: Jaz, Damjanka, gospodarica, bom predložila zboru željo, da nam zavlada mlada sila. Izraz te sile ~~umaknjem~~ pa naj bo novi knez, Doranov vnuk, naš mladi Pero, Slava ti pa zvesta mu družica.

Zbor: Živel mladi knez, naš Pero! ~~umaknjem~~ Slava naša naj živi!

15. prizor.
Prejšnji, Sibila.

Sibila: Vaše misli prihitele so do mene. Vaš klic me je pozval in prišla sem. Postavili ste kneza Pera svoji domovini, ki naj jo vodi, čuva, brani, obnovi v življenje jas- no, blago in veselo. Tu podarim ti knjigo, knez, (da Peru knjigo.) ki sem jo na- pisala med velikim klanjem. Beri jo in ves tvoj rod naj jo prebira, da ne podleže spet skušnjavam tujim in ne pade v bratomorni greh.

Pero: Hvala ti Sibila! Knjiga tvoja nam naj bo v svarilo. Trden sklep nas vseh pa bodi: Čuvajmo Damjanovino!

Zastor.

23.11.1944.ob23^h